

Tomasz Bergier

Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie

Jakub Kronenberg

Uniwersytet Łódzki

Karolina Maliszewska

Fundacja Sendzimira

Szkoła letnia „Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce” – dwanaście lat doświadczeń

1 Wprowadzenie

Jak wynika z nazwy „Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce”, podstawowym celem tej szkoły letniej jest przekazywanie wiedzy dotyczącej zrównoważonego rozwoju. Jednak w ciągu swojej dwunastoletniej historii szkoła bardzo ewoluowała, wychodząc od swojej początkowej formy nastawionej głównie na edukację, do obecnego kształtu łączącego edukację z:

- aktywowaniem i organizowaniem ruchu na rzecz zrównoważonego rozwoju;
- wspieraniem wdrażania zrównoważonego rozwoju w firmach i innych instytucjach;
- pomocą lokalnym społecznościom w rozwiązywaniu realnych problemów o społecznym, ekonomicznym i środowiskowym podłożu,
- uzupełnianiem programów studiów współpracujących uczelni o takie tematy jak dynamika systemów, zarządzanie adaptacyjne, zrównoważona architektura, inżynieria ekologiczna.

Wszystko to sprawia, że obecnie używane nazwy szkoła letnia lub kurs są za mało pojemne. Przedsięwzięcie to stało się centrum, wokół którego powstaje ogólnopolska sieć działaczy i instytucji działających na rzecz zrównoważonego rozwoju, rozbudowywana jest bogata oferta edukacyjna, a także podejmowane są inicjatywy praktyczne. Dzięki temu, mimo że kurs trwa tylko trzy tygodnie, jego oddziaływanie trwa przez cały rok.

W niniejszym artykule szczegółowo opisujemy szkołę „Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce”, ze szczególnym naciskiem na wypracowane różnorodne metody dydaktyczne, w tym dwa duże projekty praktyczne realizowane we współpracy z lokalnymi samorządami i społecznościami oraz z przedstawicielami biznesu. Krótko przedstawiamy również inne inicjatywy rozpoczęte dzięki szkole, czy to na skutek rozwinięcia pomysłów, które pojawiły się podczas projektów praktycznych, czy też po prostu dzięki spotkaniu grupy aktywnych i kreatywnych studentów i instruktorów.

2 Organizatorzy

Pierwsza edycja szkoły letniej „Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce” odbyła się w 1998 roku i była jedną z najwcześniejszych w naszym kraju inicjatyw na rzecz edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Głównym inicjatorem tego wydarzenia była i pozostaje do dziś Fundacja Sendzimira [3]. Do najważniejszych partnerów Fundacji i współorganizatorów szkoły należą: University of Florida (USA), Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie oraz Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, a w ostatnich latach również BUP – Baltic University Programme i Centrum Rozwiązań Systemowych z Wrocławia. Od 1999 roku zajęcia kursu odbywają się corocznie w lipcu w Ośrodku Konferencyjnym PAN w Mogilanach koło Krakowa. W 2009 roku szkoła była finansowana przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i

Gospodarki Wodnej oraz DBU (Deutsche Bundesstiftung Umwelt) jako element kampanii „Wyzwania Zrównoważonego Rozwoju” realizowanej przez Fundację Sendzimira i Centrum Rozwiązań Systemowych.

3 Wykładowcy

Pomysłodawcami, inicjatorami, głównymi organizatorami oraz osobami odpowiedzialnymi za merytoryczny kształt i program szkoły są prof. Charles Kibert (University of Florida), Gisela Bosch (The Sendzimir Foundation) oraz dr Jan Sendzimir (IIASA). Na tych osobach spoczywał również główny ciężar prowadzenia zajęć kursu, jednak w ostatnich latach do grona wykładowców i organizatorów szkoły włączają się w coraz większym zakresie absolwenci poprzednich edycji szkoły, do najaktywniejszych należą dr Tomasz Jeleński, dr Piotr Magnuszewski oraz autorzy tego tekstu.

Do prowadzenia zajęć zapraszani są również gościnni wykładowcy – głównie polscy eksperci i praktycy zrównoważonego rozwoju, którzy zapewniają jeszcze lepsze osadzenie kursu w polskich warunkach oraz rozszerzają spektrum prezentowanych opinii i poglądów. W tej roli gościli m.in.: dr Leszek Świątek, Liliana Anam, prof. Andrzej Paulo, prof. Leszek Preisner, dr Andrzej Czech, Robert Pochyluk. Na mniej regularnych zasadach, zajęcia prowadzą wykładowcy z zagranicy, wśród których znaleźli się m.in.: prof. Leo Jansen, dr Mark Nelson czy Ernest Lowe.

4 Uczestnicy i proces rekrutacji

W szkole letniej uczestniczy corocznie około 30 osób – są to głównie studenci i doktoranci, jednak w tej grupie byli również pracownicy naukowcy uczelni wyższych, nauczyciele, pracownicy administracji publicznej i samorządowej, architekci. Do 2008 roku szkoła skierowana była tylko do uczestników z Polski, obecnie mogą w niej brać udział również osoby z zagranicy. W 2009 roku poza kilkunastoma Polakami, w kursie wzięły udział osoby z Ukrainy, Węgier, Rosji, Litwy, Łotwy i Słowacji.

Celem rekrutacji jest stworzenie jak najbardziej interdyscyplinarnej grupy. Kursanci wywodzą się z tak różnych dziedzin jak: ochrona i inżynieria środowiska, architektura, zarządzanie, nauki ekonomiczne, rolnictwo, biologia, ekologia, nauki społeczne, sztuki piękne, historia, dziennikarstwo. Możliwość pracy w tak interdyscyplinarnym środowisku często określana jest przez uczestników jako jedno z najważniejszych i najbardziej unikalnych doświadczeń związanych z udziałem w szkole. Kompletując grupę na daną edycję szkoły, poza interdyscyplinarnością, bierzemy też pod uwagę różnorodność w innych dziedzinach: geograficzną (przedstawiciele różnych krajów, a w Polsce różnych ośrodków akademickich), równą ilość kobiet i mężczyzn (co niestety nie zawsze się udaje, gdyż tradycyjnie znacznie więcej zgłoszeń pochodzi od pań).

5 Program szkoły i metody dydaktyczne

Program i kształt szkoły ewoluował przez 12 edycji. Na początku głównym celem była klasycznie rozumiana działalność edukacyjna – przekazywanie wiedzy, która w Polsce była stosunkowo mało znana, a na pewno słabo dostępna dla studentów większości uczelni i kierunków. Obecnie dużo większy nacisk położony jest na praktyczną realizację zrównoważonego rozwoju w Polsce, głównie poprzez wspieranie wprowadzenia jego zasad do praktyki polskich przedsiębiorstw, a także instytucji publicznych i samorządów lokalnych. Staramy się wypracowywać i popularyzować dobre praktyki i rozwiązania w tym zakresie.

Jedną rzecz nie uległa zmianie przez 12 lat historii kursu – od początku ogromny nacisk kładziemy na budowanie trwałych i partnerskich relacji z naszymi studentami, tworząc tym samym środowisko profesjonalistów zrównoważonego rozwoju współpracujących ze sobą, z organizatorami szkoły oraz naszymi partnerami z biznesu i lokalnych społeczności.

Faza przygotowawcza

Jedną z podstawowych zasad zrównoważonego rozwoju jest interdyscyplinarność i uwzględnianie różnych opinii i punktów widzenia, czemu sprzyja opisana powyżej filozofia doboru uczestników. Jednak, aby uniknąć problemów wynikających z bardzo różnego poziomu wiedzy w tak dobranej grupie, a także aby odciążyć program kursu z nadmiernej ilości wykładów i umożliwić skupienie się na działaniach

praktycznych i dyskusjach, zaopatrujemy studentów w obszerny pakiet materiałów do samodzielnego przestudiowania przed przyjazdem do Mogilan. Na trzy miesiące przed rozpoczęciem kursu, otrzymują oni pięć modułów tematycznych – w skład każdego wchodzi prezentacja PowerPoint oraz podstawowa literatura. Moduły te obejmują: 1) obszerne wprowadzenie do zrównoważonego rozwoju; 2) kwestie etyczne; 3) gospodarowanie zasobami i LCA; 4) dynamikę ekosystemów; 5) ekonomię ekologiczną.

Studenci są zobowiązani do gruntownego przestudiowania tych materiałów. W pierwszy dzień kursu odbywa się szczegółowa dyskusja nad zawartymi w nim treściami; studenci mają szansę przedyskutować wszelkie niejasne kwestie, zgłębić nurtujące ich tematy, natomiast prowadzący – zorientować się w zrozumieniu tematu i uzupełnić ewentualne braki. Dzięki temu podejściu oszczędzamy czas związany z wykładaniem podstawowych zagadnień i koncentrujemy się na działaniach praktycznych, uzupełnionych o rzeczowe i ciekawe dyskusje. Studenci również bardzo cenią sobie takie podejście, mają sporo czasu na spokojne przestudiowanie materiałów, zapoznanie się z nowym anglojęzycznym słownictwem, uzupełnienie wiedzy z zakresu tematów, które są dla nich niejasne lub szczególnie interesujące. Dzięki fazie przedkursowej, praca na kursie jest bardziej efektywna, a podejmowane praktyczne zadania bardziej zaawansowane.

Od kolejnej edycji (2010) planujemy znaczące zmiany w fazie przedkursowej. Poza poznaniem podstawowej wiedzy teoretycznej, studenci rozpoczną w jej ramach również prace przygotowawcze, będą mieli czas na zapoznanie ze specyfiką instytucji i gminy, z którą będą współpracowali w ramach projektów praktycznych, a także na zgromadzenie wartościowych artykułów, dobrych przykładów i praktyk stanowiących uzupełnienie i źródło inspiracji do opracowanych w trakcie kursu raportów. Dodatkową korzyścią będzie wcześniejsze rozpoczęcie współpracy grupowej i procesu wzajemnego się poznawania. Taka rozszerzona forma fazy przygotowawczej będzie realizowana za pomocą internetowego forum społecznościowego www.challengesd.eu, które jest jedną z dodatkowych inicjatyw tworzonych i rozwijanych przez organizatorów szkoły.

Program

Program szkoły jest bardzo intensywny; pojedyncza edycja to ponad 100 godzin regularnych zajęć. W jej trakcie używany jest szeroki wachlarz metod dydaktycznych: stosujemy klasyczne wykłady i ćwiczenia, na dużą skalę wykorzystujemy również mniej konwencjonalne formy, takie jak debaty oksfordzkie, symulacje i gry komputerowe, wideokonferencje, seanse filmowe połączone z dyskusjami, wycieczki terenowe. Jednak najważniejszą obecnie formą dydaktyczną jest praca w ramach dwóch dużych projektów praktycznych: „Zrównoważony rozwój lokalny” oraz „Zrównoważony biznes”. Opierają się one na filozofii nauki przez działanie (learning by doing) coraz częściej stosowanej w różnego rodzaju formach edukacji na świecie [4], w tym w szczególności w edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju i inżynierii środowiska [5, 6, 7].

Projekt „Zrównoważony rozwój lokalny”

Niemal połowa czasu trwania szkoły jest przeznaczona na projekt „Zrównoważony rozwój lokalny”. Polega on na praktycznym zastosowaniu zdobytej w trakcie kursu wiedzy do rozwiązania rzeczywistych problemów wybranej społeczności lokalnej. Wiąże się z kilkudniowym pobytem w miejscowości, dla której realizowany jest projekt. W tym czasie wszystkie siły studentów skierowane są na rozwiązanie postawionego zadania – mocno ograniczona jest liczba wykładów i innych zajęć, studenci poświęcają czas i energię na spotkania i wywiady z przedstawicielami wszystkich grup interesariuszy. Organizowane są również: warsztaty z komunikacji, metod rozwiązywania konfliktów społecznych o podłożu środowiskowym, procesów grupowego podejmowania decyzji; spotkania i wywiady z różnymi grupami interesów; wizje lokalne; gry symulacyjne; debaty publiczne z udziałem przedstawicieli społeczności lokalnej (lokalne władze, organizacje pozarządowe, mieszkańcy, instytucje zajmujące się ochroną przyrody i inne zainteresowane strony).

Po powrocie do Mogilan, studenci pracując w grupach analizują sytuację, opracowują zebrane materiały i przygotowują końcowy efekt projektu „Zrównoważony rozwój lokalny” – raport w formie pisemnej, który w ostatni dzień trwania projektu prezentowany jest zaproszonym przedstawicielom lokalnej społeczności. W przygotowywaniu raportu wspomagają studentów doświadczeni wykładowcy, którzy współpracują z nimi

na żywo, a także eksperci z polskich i zagranicznych organizacji i uczelni partnerskich, którzy współpracują z nimi w formie konsultacji przy wykorzystaniu wideokonferencji.

W dotychczasowej historii szkoły współpracowaliśmy z szeregiem gmin i społeczności lokalnych, były to między innymi: Czeladź, Jerzmanowice, Alwernia, Nowa Huta, Nowy Sącz. Jednak najbliższej w tym zakresie współpracujemy z Zawoją – miejscowością leżącą w otulinie Babiej Góry, stanowiącej serce Parku Narodowego oraz Rezerwatu Biosfery.

Dzięki corocznym wyjazdom z grupą studentów staramy się wspierać społeczność Zawoi w działaniach na rzecz zrównoważonego rozwoju. Od początku asystowaliśmy w próbach budowy lokalnej Agendy 21 w tym obszarze. W trakcie pierwszych projektów z tego zakresu wspieraliśmy mieszkańców w budowaniu wizji zrównoważonej przyszłości. Następnie zajmowaliśmy się bardziej specyficznymi zadaniami czy aspektami rozwoju gminy, zawsze ściśle współpracując przy doborze tematów z lokalną społecznością. Przykładowe tematy realizowane do tej pory to:

- analiza obecnych kierunków i form zagospodarowania przestrzennego gminy i możliwości zapewnienia ich zgodności z zasadami zrównoważonego rozwoju;
- szanse na wykorzystanie systemu Natura 2000;
- możliwości zrealizowania zrównoważonej gospodarki wodnej w Przysłopiu - wysoko położonym przysiółku o rozproszonej zabudowie [2].

W 2009 roku projekt lokalny również dotyczył zrównoważonej gospodarki wodnej, jednak swym zasięgiem objął całą gminę i dotyczył palącego wyboru, przed którym stoją władze gminy oraz jej mieszkańcy – czy rozwijać zbiorczy system zbierania i oczyszczania ścieków, czy też wybrać zdecentralizowane rozwiązanie oparte na lokalnych oczyszczalniach przydomowych [2]. Szczegółowo analizowano aspekty finansowe obu rozwiązań zarówno na etapie inwestycji, jak i ich użytkowania, stopień ich akceptacji przez mieszkańców, a także potencjalny wpływ tej decyzji na lokalne warunki środowiskowe i hydrologiczne, rozwój gospodarczy oraz potencjał turystyczny.

Cechą wspólną wszystkich realizowanych tematów był fakt, że odpowiadały one potrzebom zgłoszonym przez lokalną społeczność. Co ważne, odbiorcy podkreślają wysoką jakość i praktyczną użyteczność raportów tworzonych w ramach projektów, potwierdzając tym samym ogromny potencjał i kreatywność interdyscyplinarnej grupy uczestników kursu.

Pomimo zmniejszonej liczby wykładów, proces dydaktyczny jest bardzo intensywny. Praca w realnej sytuacji, nad praktycznym, złożonym przykładem, powoduje w nich niewymuszoną chęć zgłębiania wiedzy, szukania dobrych przykładów, zgłębiania narzędzi i metod rozwiązywania problemów. Rola prowadzących również bardzo się zmienia; z nauczycieli próbujących przekazać wiedzę, stają się konsultantami, źródłem informacji – studenci aktywnie próbują wyciągnąć od nich wiedzę, sami inicjują dyskusje, zadają pytania. Granica pomiędzy uczącymi i uczanymi zaciera się – wszyscy stają się raczej partnerami, wspólnie pracującymi nad znalezieniem najlepszych rozwiązań.

Również relacje między mieszkańcami Zawoi a uczestnikami kursu, przy tak zaplanowanym projekcie, są bardzo złożone i wielowymiarowe. Z jednej strony, uczestnicy kursu przyjeżdżają tam w celu uczenia się, testowania hipotez i teorii naukowych, odbycia swego rodzaju ćwiczeń. Jednak fakt, że projekt podejmuje tematy i problemy istotne dla społeczności, że corocznie realizowany są nowe tematy, układające się w większą całość, czy wreszcie to, że wnoszone propozycje mają dla niej praktyczną wartość, powoduje, że Zawoja otwarta jest na współpracę z nami. Następuje tutaj wymiana, obopólna korzyść – studenci mają unikalną szansę na pracę nad realnym, złożonym, zupełnie nieakademickim przypadkiem, natomiast mieszkańcy otrzymują wsparcie na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Poza tym, projekt lokalny jest doskonałym czynnikiem budującym i konsolidującym grupę – praca w niemal 30-osobowym zespole nad wspólnym projektem i jednym grupowym raportem jest doskonałą lekcją współpracy zespołowej, podziału obowiązków, zarządzania pracy i planowania czasu. Dodatkowo, perspektywa przekazania raportu oraz świadomość, że ktoś autentycznie potrzebuje zawartej w nim wiedzy, działa motywująco. Zwykle raport jest świetnie opracowanym, estetycznie złożonym dokumentem o sporej objętości, a co najważniejsze wykorzystywany i doceniany przez ludzi z lokalnych społeczności.

Dobra współpraca z Zawoją oraz pomyślne rozwijanie się serii projektów lokalnych wynikać może również z zasady, że we wszystkich działaniach, w szczególności w projekcie lokalnym, podkreślamy znaczenie partnerstwa i wzajemnego szacunku. Nie traktujemy projektu lokalnego jako okazji do edukacji lokalnej społeczności, czy narzucania im jakichś rozwiązań – to oni są odpowiedzialni za swoje miejsce, tylko oni mogą i są w stanie podejmować decyzje stosownie do lokalnych uwarunkowań. Staramy się

również, aby w procesie uczestniczyli przedstawiciele wszystkich grup. W przypadku debat publicznych organizujemy je w formie „Open Space Discussion” lub dyskusji w mniejszych podgrupach, tak aby osoby nieprzyzwyczajone do publicznych wystąpień mogły w nich aktywnie uczestniczyć. W trakcie spotkań i wywiadów staramy się nimi objąć jak najbardziej różnorodne grupy i dotrzeć do najodleglejszych przysiółków gminy; końcowy raport z projektu publikowany jest w Internecie, wysyłamy go również wszystkim zainteresowanym.

Poza tym, nasze coroczne projekty lokalne nie są jedyną formą współpracy z lokalnymi partnerami. Organizujemy również różnego rodzaju warsztaty w ciągu całego roku, pomagamy inicjować i udzielamy wsparcia merytorycznego i organizacyjnego w różnego rodzaju projektach z lokalnymi władzami i organizacjami pozarządowymi, angażujemy w nie naszych studentów i absolwentów.

Projekt „Zrównoważony biznes”

Drugim dużym projektem realizowanym w ramach kursu jest „Zrównoważony biznes” [1], w którego ramach analizowane są zagadnienia związane z wprowadzaniem zasad zrównoważonego rozwoju do świata biznesu. Grupy robocze złożone z uczestników szkoły letniej i trenerów odwiedzają wybrane przedsiębiorstwa, by wraz z ich przedstawicielami dokonać analizy prowadzenia działalności gospodarczej pod kątem zrównoważonego rozwoju. W efekcie uczestnicy kursu przy wsparciu instruktorów i zespołu ekspertów mają na celu opracowanie propozycji nowych działań dla firm. Dzięki dostępowi do obszernej biblioteki, wiedzy eksperckiej prowadzących i współpracy w interdyscyplinarnym zespole, mają szansę zaproponować innowacyjne rozwiązania.

Duży nacisk kładziemy na to, by proponowane strategie działania cechowała równowaga między wszystkimi filarami zrównoważonego rozwoju. Z jednej strony staramy się generować propozycje zmniejszające wpływ analizowanych przedsiębiorstw na środowisko, poprzez tworzenie strategii ich gospodarki odpadami, czy wykorzystania zasobów naturalnych. Z drugiej strony, końcowe raporty odnoszą się również do kwestii społecznych, w tym współpracy firm z lokalnymi społecznościami, polepszania warunków pracy, równouprawnienia, wspierania lokalnej gospodarki itp. Wszystkie propozycje są analizowane również od strony ekonomicznej.

W dorobku kursu znajdują się projekty zrealizowane we współpracy z takimi firmami jak: IKEA Kraków, BP Polska, Business Park Zawia, Axel Springer, Philips Morris Polska, Elektrociepłownia Kraków, Hotel Sheraton, Bank Ochrony Środowiska i wiele innych. Zarówno studenci, jak i reprezentanci firm wysoko oceniają udział w tym projekcie; dla pierwszych praca nad realnym „poważnym” zagadnieniem oraz oczekiwania ze strony przedstawicieli firm stanowią niezwykłą mobilizację; drudzy otrzymują cenne opracowania, które często są wdrażane w praktyce firm.

Materiały dydaktyczne

Studenci w trakcie kursu wyposażeni są w bardzo obszerny segregator, który zawiera wydrukowane wykłady uzupełnione jest o artykuły i inne materiały, z którymi należy się zapoznać w dzień przed danym wykładem. Segregator kursowy zawiera wyjaśnienia i pomoce do ćwiczeń i projektów. Materiały oczywiście stają się własnością studentów, z ich relacji wynika, że stanowi on przez wiele lat często używane kompendium wiedzy z zakresu zrównoważonego rozwoju. Od kolejnej edycji zadania te w dużej mierze przejmie podręcznik „Wyzwania zrównoważonego rozwoju”, który jest obecnie w opracowaniu, a którego polsko- i angielskojęzyczne wydanie ukaże się w pierwszej połowie 2010 r.

W trakcie szkoły studenci mają również do dyspozycji bogatą bibliotekę, w której zgromadzone są pozycje książkowe i czasopisma związane z tematyką kursu. Każda grupa robocza ma również do dyspozycji komputer stacjonarny z dostępem do internetu. Zapewniamy także dostęp bezprzewodowy dla osób, które przywożą własne laptopy.

Inne aktywności

Poza opisanymi powyżej formami dydaktycznymi, w trakcie szkoły organizowane są różne formy spędzania wolnego czasu, które poza aspektem rozrywkowym, mają również poszerzać horyzonty studentów i zwiększać ich świadomość ekologiczną i społeczną. W ramach pobytu w Zawoi organizujemy

wyjście na Babią Górę połączone z poznawaniem przyrody i ekologii Babiogórskiego Parku Narodowego, a także z warsztatami ekologii głębokiej prowadzonymi przez Jacka Bożka (Klub Gaja) lub Piotra Skubałę i Ryszarda Kulika (Pracownia na Rzecz Wszystkich Istot). Poza tym staramy się pokazywać atrakcyjne alternatywy dla współczesnej kultury masowej, zapraszając artystów ludowych i folkowych na koncerty i warsztaty tańca, organizując warsztaty kuchni wegetariańskiej opartej na lokalnych produktach ekologicznych. Od 2009 roku organizujemy również zwiedzanie Krakowa – szczególnie atrakcyjne dla uczestników z zagranicy.

6 Podsumowanie

Pomimo szeregu nowych działań edukacyjnych, naukowych i praktycznych inicjowanych i inspirowanych przez Fundację Sendzimira oraz jej partnerów, szkoła letnia „Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce” pozostaje naszym najważniejszym przedsięwzięciem. To jej absolwenci stworzyli szereg instytucji aktywnych na rzecz zrównoważonego rozwoju w Polsce; wchodzi w skład LAPNET (Learning and Practice Network) – sieci realizującej liczne projekty i inicjatywy; doprowadzili do utworzenia polskiej Fundacji Sendzimira; są autorami powstającego podręcznika „Wyzwania zrównoważonego rozwoju” i magazynów „Zastosowania zrównoważonego rozwoju w Polsce”; współtworzą portal społecznościowy www.challengeSD.eu; są również aktywni w szeregu firm i instytucji wnosząc wiedzę i doświadczenie przyczyniające się do ich „zrównoważenia”.

Pomimo olbrzymich zmian, jakie zaszły na polskich wyższych uczelniach, wprowadzenia zagadnień związanych ze zrównoważonym rozwojem do programów szeregu studiów, pojawienia się wielu publikacji na ten temat, szkoła letnia „Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce” wciąż pełni ważną rolę, stanowiąc miejsce zdobycia praktycznej wiedzy i doświadczenia, czy tworząc okazję do spotkania i nauczania się współpracy studentów różnych kierunków i uczelni, dopełniając w ten sposób formalną edukację.

LITERATURA

- [1] Bergier T., Kronenberg J., Maliszewska K., *Analiza dobrych przykładów wprowadzania zrównoważonego rozwoju w przedsiębiorstwach połączonego z edukacją studentów*, [w:] tym tomie
- [2] Bergier T., Damurski J., Maliszewska K. *Edukacja dla zrównoważonej gospodarki wodnej przez angażowanie studentów w rozwiązywanie rzeczywistych problemów*, [w:] tym tomie
- [3] Bosch G., Wójcik W., Bergier T., *Syllabus of the annual workshops on challenges of sustainable development*, [w:] EUROECO 2000: holistic concept of training for the promotion of sustainable development focused on European Integration for better quality of environment and human life. Wyd. JAK Andrzej Choczewski, Kraków 2000
- [4] Brunetti A.J., Petrell R.J., Sawada B., *SEEDing sustainability: Team project-based learning enhances awareness of sustainability at the University of British Columbia, Canada*, „International Journal of Sustainability in Higher Education” 2003, vol. 4, nr 3
- [5] Perdan S., Azapagic A., Clift R., *Teaching sustainable development to engineering students*, „International Journal of Sustainability in Higher Education” 2000, vol. 1, nr 3
- [6] Scholz R.W., Lang D.J., Wiek A., Walter A.I., Stauffacher M., *Transdisciplinary case studies as a means of sustainability learning: Historical framework and theory*, „International Journal of Sustainability in Higher Education” 2006, vol. 7, nr 3
- [7] Steinemann A., *Implementing sustainable development through problem-based learning: pedagogy and practice*, „Journal of Professional Issues in Engineering Education and Practice” 2003, vol. 129, nr 4

SUMMER SCHOOL “CHALLENGES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN POLAND” – TWELVE YEARS OF EXPERIENCE

Summary

The first edition of the summer school “Challenges of Sustainable Development in Poland” was held in 1998, and it was one of the first initiatives for education for sustainable development in our country. Its main initiator is the Sendzimir Foundation, and its most important partners: University of Florida (USA), AGH – University of Science and Technology (Krakow) and Environmental Partnership Foundation (Krakow), recently BUP (Baltic University Programme) and the Center for System Solutions (Wroclaw) as well. Since 1998, the school has been organized in Mogilany near Krakow, in three weeks of July every year. The school’s content and shape has significantly evolved over the 12 editions. In the beginning, the main focus was put on traditional education – passing knowledge that was not available in Poland at that time. Currently, much more effort is put on sustainable development implementation, mainly through our support to companies, public institutions and local communities in their search for good tools and practices to realize sustainability principles. One thing has stayed the same over the 12 years of the school’s history – since the beginning we have been strongly focused on building the durable partner relations with our students, and doing so – to create a group of sustainable development professionals.

In the school’s recruitment process we try to build as diverse and interdisciplinary group as possible. Our alumni have had very different backgrounds: environmental protection and engineering, architecture, management, social sciences, economics, agriculture, biology, ecology, arts, history, journalism, and many others. The students do appreciate the possibility of work in such an interdisciplinary environment. Besides, we have usually managed to complete a group, which is also geographically diverse, we had representatives of almost all Polish academic centers, and in 2009 also students from Ukraine, Hungary, Russia, Slovakia, Latvia, Lithuania.

We test and apply several educational methods and tools; including classical lectures, exercises and seminars, but also less conventional methods, such as Oxford debates, computer simulations and games, videoconferences, movies and documentaries. However, the most important are two large practical projects: “Sustainable local development” and “Sustainable business”, on which we spend most of the time during the school.

In “Sustainable local development” project students apply their knowledge gained during the school to solve the real issues of the local community. During the project we organize: workshops on communication, social and environmental conflicts resolution, group decision making; meetings and interviews with stakeholders; field trips; simulations and role-playing games; public debates with stakeholders; the final report preparation facilitated by the experienced instructors; videoconferences-consultations with experts from Polish and foreign partner institutions and universities. In 12-year history we cooperated with: Czeladź, Jerzmanowice, Alwernia, Nowa Huta, Nowy Sącz; however the closest and longest cooperation we have with Zawoja. Projects carried out for communities covered a broad range of subjects: to build the vision of local sustainable development; to initiate the local Agenda 21; to analyze the local spatial management plan and to make it sustainable; sustainable water local management; Nature 2000. The common feature of all of the above projects was that their topics were chosen by local stakeholders. And what is very important, our local partners appreciate the high quality of reports and their practical usefulness.

The “Sustainable business” project is similar to the previous one, however in this case, students cooperate with business. Every year six teams visit enterprises, study their sustainability performance, and cooperate with them on improving it. Students, with the trainers’ and experts’ support, develop a strategy for their “client”. We put a lot of emphasis to keep the balance between all three sustainability pillars in the project reports. So far we cooperated with more than 40 companies, the examples of which are: IKEA Krakow, BP Poland, Allianz Poland, Business Park Zawila, Axel Springer, Philip Morris Poland, Power Plant Krakow, Hotel Sheraton. Both students and company representatives appreciate their participation in the project; for the former, the real, “serious” task and the company’s expectations demonstrate the usefulness of their knowledge and learning; the latter receive a high quality report, the suggestions of which are often applied in their company.

Despite the fact the Sendzimir Foundation and its partners initiate and inspire several new educational, research and practical projects, the summer school “Challenges of Sustainable Development in Poland” remains our flagship. Its alumni have created several organizations actively working for sustainable development in Poland; they form LAPNET (Learning and Practice Network); they established the Polish Sendzimir Foundation; they are the authors of the book “Challenges of Sustainable Development” and the magazines “Applications of Sustainable Development”; they develop the social portal www.challengeSD.eu; they are also active in many enterprises and institutions; and, thanks to their knowledge and experience, they make their organizations more sustainable.